

DINNING JAMIYATDAGI AXLOQIY TASIRI

Samatov Xurshid O'lmasjonovich

Ilmiy rahbar

Buxronov Amirbek

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari

universiteti Samarqand filiali

1-bosqich DI24-08 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dinning jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarning shakllanishi va mustahkamlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Dinning inson xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlar va umumiy axloqiy me'yorlarga ko'rsatgan ta'siri misollar bilan yoritiladi. Shuningdek, turli dinlarning axloqiy tamoyillari solishtirib ko'riladi hamda zamonaviy jamiyatda din va axloq o'rtasidagi o'zaro aloqalarning ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Din, axloq, jamiyat, qadriyatlar, ijtimoiy tartib, xulq-atvor, tamoyillar.

Аннотация: В статье анализируется роль религии в формировании и укреплении нравственных ценностей в обществе. На примерах проиллюстрировано влияние религии на поведение человека, социальные отношения и общие моральные

нормы. В статье также сравниваются моральные принципы различных религий и раскрывается важность взаимосвязи религии и морали в современном обществе.

Abstract: This article analyzes the role of religion in the formation and strengthening of moral values in society. The influence of religion on human behavior, social relations, and general moral standards is illustrated with examples. The moral principles of different religions are also compared and the importance of the relationship between religion and morality in modern society is revealed.

Kirish qismi: Din insoniyat tarixida eng muhim ijtimoiy institutlardan biri sifatida doimo axloqiy me’yorlarning shakllanishida muhim rol o’ynab kelgan. Har bir jamiyatda axloqiy qadriyatlar, avvalo, diniy tushunchalarga tayanadi. Dinning asosiy vazifalaridan biri insonlar o’rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, halollik, adolat, bag’rikenglik kabi fazilatlarni targ’ib qilishdir. Ushbu ishda dinning axloqiy tizimlarga ta’sirini, zamonaviy jamiyatda uning o’rnini tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega.

Dinning axloqiy tamoyillarga asos solishi: Dinning asosiy manbalari – Qur’on, Injil, Tavrot va boshqa muqaddas kitoblarda axloqiy ko’rsatmalar keng o’rin egallaydi. Ular orqali insonlar halollik, vijdonlilik, sabr-toqat, mehnatsevarlik, mehr-oqibat kabi qadriyatlarni o’zlashtiradilar.

Diniy axloq – bevosita diniy dunyoqarash ta’sirida shakllanadigan axloqiy tushunchalar va tamoyillar majmuasidan iborat bo’lib, u diniy ta’limotning tarkibiy qismini tashkil qiladi. Dinning tarixiy turlari, ilk diniy tasavvurlar, milliy va jahon dinlaridan har birining o’ziga xos axloq me’yorlari hamda talablari ishlab chiqilgan bo’lib, barcha diniy ta’limotlarda o’ziga xos farqli jihatlari hamda umumiy jihatlari mavjuddir. Masalan: Islom dinida poligamiya – ko’p nikohlilikka ruxsat berilsa, hinduizm, buddizmda hayvonlarni o’ldirish gunoh hisoblanadi. Xristianlikda, eng avvalo katolitsizmda ruhoniylarning uylanishiga ruxsat berilmaydi. Ruhoniylarga dindorlarning gunohlarini

kechirish huquqining berilishi ham diniy axloqning o'ziga xos jihatlarini tashkil etadi. Shu bilan birgalikda jahondagi barcha diniy ta'limotlar tomonidan targ'ib qilinadigan axloq tushunchalarining mohiyati, talabi bir-biriga ancha yaqin bo'lib, barcha diniy ta'limotlardagi axloqiy talablar dindorlardan xudoga e'tiqod qilishni, uning qudratiga ishonishni, doimo iborat qilishni hamda hayotdagi turli lazzat, xursanchilik, rohat-farog'atlardan o'zini tiyishni talab qiladi. Diniy ta'limot tomonidan targ'ib qilinadigan axloqning ma'lum qismi sof diniy e'tiqodlar tizimini o'z ichiga olib, turli urf-odatlar va marosimlarda o'z aksini topadi. Diniy axloq talablari va tamoyillari diniy ta'limotlarda muqaddaslashtiriladi hamda barcha dindorlarning ilohiy tarzda vahiy qilingan bu diniy axloq me'yorlariga itoat qilishlari talab qilinadi.

Dinning axloqiy tamoyillarga asos solishi: Dinning asosiy manbalari – Qur'on, Injil, Tavrot va boshqa muqaddas kitoblarda axloqiy ko'rsatmalar keng o'rin egallaydi. Ular orqali insonlar halollik, vijdonlilik, sabr-toqat, mehnatsevarlik, mehr-oqibat kabi qadriyatlarni o'zlashtiradilar.

Din fenomenologiyasi: Fenomen, namoyon bo'luvchi, ko'zga ko'rinuvchi narsa bo'lib, fenomenologiya ko'zga ko'rinuvchi narsaning sistematik shaklda tadqiq qilinishidir. Dinning ko'zga ko'rinuvchi, tashqarida aks etuvchi jihatlarini o'rganuvchi ilm sohasiga «Din fenomenologiyasi» deyiladi. Din fenomenologiyasi, tarixiy shakllanishlarni e'tiborga olmagan holda diniy fakt va voqelikning bizga namoyon bo'lgan jihatlarini asosiy o'ringa ko'taradi. Turli dinlarning ibodat va marosimlarini, muqaddas joy, zamon, narsa va shaxsiyatlarini tadqiq qilib, mushtarak jihatlarini topishga harakat qiladi.

Din fenomenologiyasi diniy tuyg'u va bu tuyg'uning ko'rinishlari deyarli butun dunyoda bir-biriga o'xshashiga ishora qiladi; barcha dinlarning asli va g'oyasining bir ekanligini isbotlashga harakat qiladi. Shuning bilan birga diniy ramz (belgi) larda yashirgan ma'nolarni ochish va majoziy so'zlarning muqaddas mazmunini yoritish kabi ishlar ham uning vazifalariga kiradi.

Din fenomenologiyasi, materiallarini dinlar tarixidan oladi. Lekin u bu materiallarga tarixiylikdan ham ko‘ra ko‘proq sistematik jihatdan yondashadi. Shunday qilib diniy asoslar, diniy fenomen va shakllanishlarni muqoyasa qiladi. Din fenomenologiyasi boshqa din ilmlarini bilan ba‘zi nuqtalarda birlashishiga qaramasdan, mustaqil bir ilm sohasi sifatida, ba‘zan farqlangan jihatlari ham bo‘lib turadi.

Din psixologiyasi: Bu ilm sohasi, zamonaviy psixologiya bilan birgalikda shakllangan va uning bir tarmog‘i holiga aylangan. Din psixologiyasi, avvalo insonga oid bo‘lgan diniy hayotning turli jihatlarini psixologik jihatdan o‘rganadi. Ya‘ni din psixologiyasi dinning psixologik jihatini, shaxsning diniy tajribasini va bu tajribaning turli ko‘rinishlarini bayon qilishga harakat qiladi. Natijada u dinning inson ruhidagi asosiy xususiyatlari xatti-harakatlarga bo‘lgan ta‘siri to‘g‘risida atroflicha to‘xtaladi. Ruh-jasad aloqasi bilan atrof-madaniyat ta’sirlarining barchasini ichida o‘rganuvchi diniy e’tiqod, shaxslarning ichki olamidagi turli rivojlanishlarni ko‘rsatib beradi. Shu sababli Din psixologiyasi diniy tajribadan boshlagan holda inson turlarini atroflicha o‘rganib, xos tipologiyalarni kashf qiladi. Kishining diniy his, tushuncha va yashash tarzi din psixologiyasining asosiy mavzusidir. U shaxsda din tuyg‘usi va hissining qanday qilib kelib chiqqanligi va shakllanishini, ihtido (hidoyat topish) yoki inkor hodisalarini, dindan kelib chiqqan ruhiy keskinlik va Shubhalarni tadqiq qiladi.

Din psixologiyasi umumiy psixologiyaning barcha metodlaridan foydalangan holda o‘ziga taalluqli bo‘lgan mavzularni muhokama qiladi. Bu ilm turi, dindorlikning shaxs ruhiyatidagi siljish va ta’sir jarayonining tadqiq qilinishida umumpsixologiyadagi tamal asoslar, berilgan ma’lumotlarga (raqamlar)ga qarab anketalar, testlar va kuzatuvlardan foydalanadi.

Din falsafasi: Din sotsiologiyasi, psixologiyasi kabi asosiy mavzusi «din» bo‘lgan din falsafasi, «din»ni falsafadan kelib chiqib tadqiq qiladi. Bu tadqiqot asnosida aqliy va betaraf yo‘l tutadi. Bu ilm turi, qandaydir bir yaratuvchi kuch e’tiqodiga falsafiy bir asos topishga harakat qiladi. Shu tufayli ham Din falsafasi sohasida faoliyat ko‘rsatuvchilarning

maqsadi dinning haq yoki botil ekanligi masalasi bilan mashg'ul bo'lish emas, diniy hukmlarning mantig'i va mohiyatini ochib berishdir. Bu maqsad bilan ular, eng avvalo Xudoning mavjudligi bilan bog'liq dalillarning tanqid yoki tahlilini qiladi, bu dalillarning qanchalik asosli yoki asossiz ekanligi masalasini ko'rib chiqadi.

Din falsafasini boshqa din ilmlaridan ajratib turuvchi jihat bu, undagi hukm berish, xulosa yasash xususiyatidir. Boshqa din ilmlari, baho berish, munosabat bildirish metodiga suyangan holda diniy masalalarni hal qilishsa; Din falsafasi, ular yasagan xulosa va erishgan natijalardan keng miqyosda foydalanadi va bu natijalar sababli bir qancha hukmlarni chiqaradi. Hatto Din falsafasi, dinni maqsad qilib olgan ilm turlari qo'lga kiritgan natijalar va bu natijalarga erishish uchun ular qo'llagan metodlar haqida ham hukm chiqarishi mumkin.

Din antropologiyasi: Dinlarning inson bilan aloqasining turli jabhalarini o'rganuvchi soha. U din psixologiyasi va sotsiologiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Uning asosi qadimgi miflarga borib taqaladi.

Jumladan, barcha dinlar va diniy tasavvurlarda birinchi odamning paydo bo'lishi Xudo yoki xudolar tomonidan yaratilish g'oyasi bilan bog'lanadi. Masalan, qadimgi Bobilda yaratilgan «Enum Elish» dostonida dastlabki inson xudolar o'rtasida bo'lib o'tgan urushdan so'ng loy va qondan paydo bo'lgani, Qadimgi Misrdagi afsonalardan birida esa Xnum nomli iloh odamni kulolchilik charxi yordamida loydan yasagani aytiladi. Shu bilan birga, islom, xristianlik va Yahudiylik dinlarida ham insoniyat yagona Xudo tomonidan tuproqdan yaratilgani aytilib, ilk inson Odam yoki Adam deb nomlanadi. Umuman olganda, din antropologiyasi barcha dinlardagi inson haqidagi g'oyalarni o'rganib, tizimlashtiradi.

Din antropologiyasini o'rganishda qator metodlar mavjud bo'lib, falsafiy, materialistik maktab vakillari dinshunoslikning bu sohasini ham evolyusion nazariyaga moslashtirishga harakat qilganlar. Jumladan, ko'plab adabiyotlarda Jahon dinlari

o'zlarining aksar e'tiqodlarini qadimgi Bobil, Misr, Mesopotamiya, fors va hind afsonalaridan o'zlashtirgani aytib o'tiladi. Bu, bir yoqlama yondaShuv bo'lib, teologik metod tarafdorlari dinlardagi bu o'xshashlikni ularning bir o'zakdan kelib chiqishi bilan bog'laydilar. Dinshunoslikda esa, barcha dinlarning antropologik qarashlari, hech qanday shaxsiy fikr bildirmagan holda, boricha o'rganish nazarda tutiladi.

Xulosa: Din jamiyatdagi axloqiy tizimlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. U insonlarning ijtimoiy xatti-harakatlarini boshqarishda, ezgulikni targ'ib qilishda va salbiy illatlarni kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bois, zamonaviy jamiyatda ham diniy axloqiy tamoyillarni e'tiborsiz qoldirmasdan, ular bilan uyg'unlikda yashash muhimdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Qur'on karim. Tarjimasi va tafsiri. Toshkent: Hilol Nashr, 2016.
2. Al-Buxoriy. "Sahih al-Buxoriy" – Hadislar to'plami.
3. Rahmonov A. "Axloq va din." – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
4. Nasr S.H. "Islamic Science and the Modern World." – Oxford University Press, 2011.
5. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch." – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Yusuf al-Qarazoviy. "Islomda axloqiy qadriyatlar." – Qohira, 2004.
7. https://uz.wikipedia.org/wiki/Diniy_axloq
8. Dunyo dinlari tarixi. O'quv qo'llanma. –T., Toshkent islom universiteti nashriyot-matbaa birlashmasi, 2011.
9. Dinshunoslik asoslari. O'quv qo'llanma. –T., Toshkent islom universiteti nashriyot-matbaa birlashmasi, 2013.

10. Peter Anters. Religii sovremennosti. Istoriya i vera. –M. :Progress – Traditsiya, 2001.
11. John R. Hinnells. The Routledge Companion to the Study of Religion. Routledge.2005.
12. Phillip wodzinski. kant's doctrine of religion as political philosophy. Boston college.2009.
13. https://uz.wikipedia.org/wiki/Dinning_funksiyalari
14. https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/08/02/NamDU-ARM-12670-Dunyo_dinlari_tarixi_.pdf
15. <https://edumedia-depot.gei.de/server/api/core/bitstreams/1e2470b4-e554-414f-9fa9-340935d6b5e8/content>